

# Kan man uddannes til tillid?

## **Abstract**

This paper examines whether education has an active role in fostering trust, or if the often proved relationship between education and social trust is determined by other factors. By holding both the influence of formative elements in the early upbringing and long-time causes of education constant, the direct influence of education on social trust is revealed. In order to do so, the paper uses data from a newly conducted survey among students from different branches of study and individuals outside the educational system. Furthermore the design of the survey is capable of clarifying several aspects of the link between education and social trust by using both traditional survey-questions and an experiment. The results show that education is an independent cause of social trust working through less negative stereotypes and an increased understanding of people with a different background. Highly educated individuals also experience a high degree of retaliated trust probably as a cause of heightened social intelligence. In addition the analysis show that individuals with a trusted upbringing stand a better chance of becoming well educated, and when in the educational system gains further trust relative to individuals not raised with social trust as an element of their childhood.

## Indholdsfortegnelse

<b>1. Indledning</b> .....	<b>2</b>
<b>2. Teori</b> .....	<b>3</b>
<b>2.1 Uddannelse: Et tilfælde af tillidsfuld selvsektion</b> .....	<b>4</b>
<b>2.2.1 Direkte effekter: Udvidede tillidsfællesskaber</b> .....	<b>5</b>
<b>2.2.2 Direkte effekter: Erfaring med gensidighed</b> .....	<b>6</b>
<b>2.3 Eftervirkning: Social intelligens</b> .....	<b>7</b>
<b>2.4 Den forventede sammenhæng mellem uddannelse og social tillid</b> .....	<b>8</b>
<b>3. Analysedesign</b> .....	<b>9</b>
<b>3.1 Undersøgelsens population og enheder</b> .....	<b>9</b>
<b>3.2 Datagrundlagets reliabilitet</b> .....	<b>10</b>
<b>3.3 Modellering</b> .....	<b>11</b>
<b>3.4 Operationalisering</b> .....	<b>12</b>
<b>3.5 Det eksperimentelle design</b> .....	<b>13</b>
<b>4. Analyse</b> .....	<b>16</b>
<b>4.1 Er uddannelseseffekten reel?</b> .....	<b>16</b>
<b>4.2 De direkte effekter af uddannelse</b> .....	<b>19</b>
<b>4.3 Uddannelse og social intelligens</b> .....	<b>24</b>
<b>5. Konklusion</b> .....	<b>28</b>
<b>Appendiks</b> .....	<b>29</b>
<b>Litteraturliste</b> .....	<b>30</b>

## 1. Indledning

Velfungerende uddannelsesinstitutioner og tillidsfulde individer er to gavnlige bestanddele i ethvert samfund. Specielt begunstigende er den type af tillid, der er rettet mod ukendte mennesker som man møder i sin daglige færden. En sådan form for tillid kan betegnes social tillid. Social tillid er således den enkeltes opfattelse af, at mennesker generelt er troværdige (Sønderskov, 2008: 18). Denne forestilling om den generaliserede anden har på tværs af lande vist sig at være positivt forbundet med uddannelse (Brehm & Rahn, 1997; Freitag & Traunmüller, 2009; Dinesen & Sønderskov, 2012; Huang et al., 2009). På trods af en tilsyneladende klar sammenhæng er der i litteraturen om årsager til social tillid givet bemærkelsesværdigt lidt opmærksomhed til uddannelseseffekterne (se dog Huang et al., 2010 for en undtagelse). Her inddrages uddannelse ofte blot som kontrolvariabel i modelleringen af andre faktorerers betydning for social tillid. Der skelnes således ikke mellem, om uddannelseseffekten er skabt af enten bagvedliggende forhold, direkte effekter i uddannelsessystemet, eller de tillidsfordrende konsekvenser af uddannelse, som forekommer på længere sigt, såsom placering i bestemt social klasse (Hamamura, 2012), beskæftigelse og indkomstforhold (Rothstein & Stolle, 2008: 455)<sup>1</sup>. Disse manglende elementer i forståelsen af uddannelses rolle for udviklingen af social tillid søges afklaret i indeværende opgave. Mere præcist undersøges det, *om* uddannelseseffekten er reel og i så fald, *hvordan* uddannelse har en betydning for social tillid. Overordnet kan dette betragtes som et spørgsmål om, hvorvidt uddannelsessystemet skal opfattes som en selekteringsmekanisme for ressourcestærke individer med et højt niveau af social tillid fra barnsben, eller om der er mekanismer i uddannelsessystemet, som er gavnlige udover elvernes initiale tilbøjelighed til tillid. Da et sådant spørgsmål ikke tidligere er undersøgt og samtidig kræver data med specifikt fokus på mekanismerne i uddannelsessystemet, er det empiriske grundlag i opgaven en selvindsamlet spørgeskemaundersøgelse. Undersøgelsen er foretaget blandt respondenter, som er i uddannelsessystemet eller, som netop har forladt det, og den giver derfor en enestående mulighed for at teste de direkte mekanismer fra uddannelse til social tillid. Yderligere indeholder undersøgelsen både traditionelle survey-spørgsmål og et eksperiment, hvilket gør, at forholdet mellem uddannelse og social tillid kan belyses fra forskellige teoretiske perspektiver.

Spørgsmålet om uddannelses betydning for social tillid har ikke kun implikationer for debatten om social tillids oprindelse, men ligeledes betydning for hvordan samfund kan drage nytte af de gavnlige konsekvenser af social tillid. Social tillid har blandt andet vist sig at have en betydning for integration af immigranter på arbejdsmarkedet på samfundsniveau (Nannestad, 2008), sandsynligvis gennem en, på individniveau, mindre negativ holdning overfor indvandrere generelt

---

<sup>1</sup> Langtidseffekter såsom optimisme, tilfredshed med tilværelsen, social klasse og stilling kan være en del af forklaringen på at Delhey & Newton (2003: 127) ikke finder nogen effekt af uddannelse på social tillid.

(Herrerros & Craido, 2009). Yderligere har individer med et højt niveau af social tillid vist en større tilbøjelighed til at bidrage til kollektive handlingsproblemer (Sønderskov, 2009). Da uddannelsesinstitutionerne i de fleste lande er et element af de fleste unges opvækst, er de således et oplagt sted at udvikle social tillid. Findes empirisk støtte til de direkte mekanismer i uddannelsessystemet, kan disse mekanismer med fordel opprioriteres med henblik på at øge tillidsrelationer i samfund. Bekræftes det derimod, at uddannelse blot er en selekteringsmekanisme for tillidsfulde individer, har det i stedet implikationer, som peger i retning af, at dybere samfundsmæssige mønstre har en betydning for udviklingen af social tillid i samfund.

For at undersøge ovenstående problemstilling er opgaven struktureret på følgende måde. Med henblik på at rette fokus på de mekanismer i uddannelsessystemet, som har en betydning for udviklingen af tillid, er det teoretiske udgangspunkt i næste sektion i litteraturen om årsager til social tillid. I sektion 3 præsenteres analysedesignet, som indeholder de overordnede overvejelser bag undersøgelsens design, såvel som de konkrete elementer i modellering, operationalisering og det eksperimentelle design, der gør analysen i stand til at teste de udledte hypoteser. Sektion 4 indeholder analysen af hypoteserne, hvor de forskellige perspektiver på uddannelses betydning for social tillid testes empirisk. Sidste sektion konkluderer på sammenhængen mellem uddannelse og social tillid.

## 2. Teori

Som nævnt i ovenstående er der kun få teoretiske argumenter om sammenhængen mellem uddannelse og social tillid. De overvejelser, som udgør opgavens teoretiske grundlag, er derfor en kobling af perspektiver omhandlende årsager til social tillid sammenholdt med indsigter fra litteraturen om effekter af uddannelse. Dette afsnit præciserer hvilke faktorer, der overordnet kan betegnes som årsager til social tillid, mens de følgende afsnit uddyber de forskellige teoretiske mekanismer mellem uddannelse og social tillid og udleder hypoteser.

Indledningsvist blev social tillid beskrevet som en *generaliseret* form for tillid. Hermed adskiller social tillid sig fra *partikulær* tillid, der er baseret på umiddelbar information eller et forudgående kendskab til den person tilliden er rettet imod (Hardin, 1993: 507; Uslaner, 2002: 21). Årsager til social tillid kan hermed betegnes som værende forhold med indflydelse på individers stereotype opfattelse af den generaliserede anden (Sønderskov, 2008: 17). På den baggrund kan uddannelse som årsag til social tillid belyses fra to teoretiske perspektiver med hver deres overordnede fokus på social tillids oprindelse, nemlig prædispositioner overfor erfaring og læring (Glanville & Paxton, 2007: 231-3; Dinesen, 2010: 94-6). Som det uddybes i de følgende afsnit, har de to perspektiver hver deres opfattelse af om uddannelseseffekten er reel og heraf hvilken betydning uddannelse har for social tillid.

## 2.1 Uddannelse: Et tilfælde af tillidsfuld selvselektion

Som et produkt af en prædisposition kan social tillid beskrives som værende en fast personlig tilbøjelighed til at stole på ukendte mennesker (Glanville & Paxton, 2007: 231). Hermed er den positive og troværdige opfattelse af andre mennesker skabt af et stabilt element hos det enkelte individ. Dette stabile element overføres fra forældre, enten som genetisk overførte personlighedstræk (Sturgis et al., 2010a) eller som en del af barndommens socialiseringsproces (Dinesen, 2011: 27-8). Eksempler på elementer i den aktive indflydelse fra forældre er en restriktiv opdragelse (Dinesen, 2010: 95), videregivelse af moralske værdier og optimisme (Uslaner, 2002: 26) samt en tillidsvækkende opførelse (Stolle & Hooghe, 2004). På denne baggrund kan individers niveau af social tillid formodes at være fastlagt af faktorer udenfor skolerummet ved skolestart eller i løbet af de første skoleår. Forklares tillidens oprindelse på denne måde, må de empirisk observerede sammenhænge mellem uddannelse og social tillid være spuriøse. Det er altså faktorer i individets formative år, som påvirker både uddannelsesvalg (længde og indhold) og niveauet af social tillid. Hermed kan betydningen af uddannelsesinstitutionerne reduceres til en selekteringsmekanisme, hvor der foregår en form for betinget selvselektion, således at individer med den mest tillidsfulde opdragelse (og initialt højeste niveau af social tillid), vælger de længste uddannelser. Støtte til en sådan formodning findes i den del af uddannelseslitteraturen, som anser uddannelse som en institution, der blot reproducerer allerede eksisterende sociale lag, hvoraf adgangen til uddannelse er betinget af socioøkonomiske baggrundsforhold (Bourdieu, 1977; Jeynes, 2007). Angående udvikling af social tillid angiver de studier, som fokuserer på tillidskoblingen mellem forældre og barn, ikke i hvilke samfundslag, der kan forventes at ske en positiv transmission af tillid. Det synes dog at være en nærliggende antagelse, at social tillid netop fostres og videreføres hos samfundets ”vindere” grundet disses mentale og materielle overskud (Patterson, 1999: 187-91; Newton, 2001: 204). I forholdet mellem uddannelse og social tillid skal der altså tages højde for to elementer af den socioøkonomiske baggrund, nemlig ressourcer i opvækstmiljøet og tillidsrelaterede aspekter af individers opdragelse. Denne forklaring på uddannelses betydning for social tillid behandles via de følgende to hypoteser:

*H1.1: Tillidsfuldt opdragede individer opnår de højeste uddannelser, hvormed uddannelsesinstitutionerne er præget af tillidsfuld selvselektion.*

*H1.2: På trods af den tillidsfulde selvselektion har uddannelse en selvstændig betydning for udviklingen af social tillid.*

### 2.2.1 Direkte effekter: Udvidede tillidsfællesskaber

I modsætning til ovenstående, er de direkte effekter som forekommer i uddannelsesinstitutionerne og kan formodes at have en betydning for udviklingen af social tillid. Til forskel fra en formativt fastlagt tilbøjelighed til tillid, er de direkte virkninger af uddannelse en type af årsager til social tillid, der kan beskrives som det enkelte individs løbende sum af tillidsrelateret erfaring og læring (Burns et al., 2003: 2-4). To former for erfaring og læring kan tænkes at have en betydning for uddannelses påvirkning på social tillid, nemlig erfaring forstået som en kognitiv referenceramme og konkret erfaring og læring fra interaktion med mennesker.

Opfattes erfaring som værende et element i individers kognitive referenceramme, kan de direkte uddannelseseffekter belyses ved hjælp af Eric Uslaners (2002) tanker om tillidens moralske fællesskab. I Uslaners optik er social tillid grundlagt på et moralsk fundament. Dette er en tro på, at andre mennesker deler ens fundamentale moralske værdier og derfor skal behandles ligeværdigt, ved at vise dem tillid (Uslaner, 2002: 18). Det centrale element i individers tilbøjelighed til at udvise social tillid er således, om de opfatter mennesker, der umiddelbart er forskellige fra dem selv, som værende en del af deres moralske fællesskab<sup>2</sup>. Uddannelse kan ikke forventes at være knyttet til det moralske aspekt af fællesskabet, men kan i stedet have en betydning for hvorvidt individer opfatter anderledes mennesker som værende en del af deres "tillidsfællesskab". Tillidsfællesskabet er hermed den inderkreds af forskellige mennesker, som individer udviser generaliserede tillidshandlinger overfor (Lewis & Bates, 2010; Platow et al., 2012). Uddannelse kan tænkes at have en betydning for tillidsfællesskabet gennem de kognitive effekter, viden og kognitiv sofistikation. Netop fordi uddannelse gennem viden, giver et indblik i andre menneskers livsform og medfører forståelse for fremmede mennesker (Gaasholt & Togeby, 1995; Englund, 2011: 238-41). Selvom uddannelseseffekterne oftest er undersøgt med tolerance overfor minoriteter, som den afhængige variabel (Stubager, 2006: 68), kan vidensmekanismen ligeledes overføres til udviklingen af social tillid. Her er den centrale mekanisme, som forbinder uddannelse og social tillid, et udvidet tillidsfællesskab skabt gennem en øget forståelse for mennesker, som er anderledes end en selv. Denne formodning testes i understående hypotese 2.1:

*H2.1: Uddannelse påvirker social tillid gennem en forståelse for samfundsgrupper, som er forskellige fra den typiske dansker.*

---

<sup>2</sup> Uslaner forstår netop social tillid som værende omfanget af det moralske fællesskab, hvilket vil sige tillid til mennesker som er forskellig fra en selv, til forskel fra en opfattelse af mennesker *generelt*. Det synes dog at være en rimelig formodning at forholdet til mennesker med en anderledes baggrund kan være et element af central betydning for den enkeltes opfattelse af den generaliserede anden.

En anden kognitiv effekt af uddannelse med betydning for de tillidsrelaterede fællesskaber er kognitiv sofistikation. Kognitiv sofistikation kan generelt beskrives som evnen til at tænke nuanceret og fleksibelt (Bobo & Licari, 1989: 287-90). En sådan evne kan formodes at have betydning for social tillid, fordi den relaterer sig til stereotype og fordomsfulde forestillinger. I forhold til mekanismen ”forståelse”, kan individers tillidsrelaterede fællesskab udvides på en mere direkte måde ved at antallet af negative forestillinger om anderledes mennesker reduceres. Det er dog ikke de generelle negative stereotyper, som har en betydning, men i stedet den enkeltes forestilling om egenskaber ved anderledes mennesker, såsom snyd, egoisme og loyalitet, som afgør hvorvidt man kan stole på dem. Netop fordi disse stereotyper kan udgøre en barriere for generaliserede tillidshandlinger (Uslaner, 2002: 26; Carlin & Love, forthcoming: 2-4; Foddy et al., 2009). Generelt kan den kognitive sofistikation, sammenholdt med de gavnlige videnskabelige virkninger af uddannelse, tænkes at reducere individers tilbøjelighed til at forbinde mennesker, som er forskellig fra dem selv med negativt karakteristika. Et sådant forhold testes i hypotese 2.2:

*H2.2: Effekten fra uddannelse på social tillid går gennem færre stereotyper, der associeres med negativt karakteristika, som har betydning for tillid.*

### **2.2.2 Direkte effekter: Erfaring med gensidighed**

Rettes blikket mod de konkrete erfaringer i uddannelsessystemet, som kan tænkes at have en betydning for social tillid, er ”normen om gensidighed” et passende udgangspunkt (Putnam, 1993: 171-3). Det er dog ikke i sig selv den grundlæggende menneskelige tilbøjelighed til at vise gensidighed, som har betydning, da generaliserede tillidshandlinger netop er den første handling i en tillidsrelation. I stedet fostres tillid, når individer har en opfattelse af at gensidighed er normen (Xiao et al., 2011: 171-4). En sådan opfattelse skabes netop gennem interaktion med andre mennesker, fordi man herigennem lærer i hvor høj grad andre følger bestemte sociale normer som gensidighed (Ostrom, 2003: 43; Bohnet, 2009: 655-6). Her kan uddannelsesinstitutionerne formodes at være et sted, hvor opfattelsen af, at andre gengælder ens tillid kan udvikles. Dette kan ske via det element af uddannelse, som falder ind under betegnelsen ”socialiseringseffekter” (Kingston et al., 2003: 54). Socialiseringsprocessen i uddannelsesinstitutionerne kan ske ad to veje, enten via undervisning, hvor eleverne lærer om hvilke værdier og normer, der er knyttet til integrationen i bestemt gruppe, eller gennem den daglige interaktion med andre elever (Jacobsen, 2001: 355; Werfhost & Graaf, 2004: 215-6). I uddannelsesinstitutionerne kan der eksempelvis gennem et markant fokus på samarbejde og løsningen af fælles opgaver, udvikles en opfattelse af, at gensidighed er en norm. På trods af at samarbejdet, som en del af undervisningen, har en påtvunget

karakter, kan det ikke desto mindre tænkes at være medvirkende til at udvikle en følelse af, at andre bidrager og gengælder ens handlinger. Således er hypotese 3.1:

*H3.1: Uddannelse påvirker social tillid gennem en opfattelse af at andre følger normen om gensidighed.*

Hvis ovenstående socialiseringsproces skal have en betydning for elevernes niveau af social tillid, må den påvirke deres opfattelse af gensidighed i forhold, som strækker sig udover uddannelsesinstitutionerne. Eksempelvis ved at socialiseringen forekommer som en internaliseringsproces, hvor de opfattelser og normer, som tilegnes i uddannelsesinstitutionerne bliver uafhængige af eksterne faktorer, fordi de danner en intern positiv værdisætning (Horne, 2003: 336; Ostrom, 2002: 40). Det kan dog også tænkes, at der i uddannelsesinstitutionerne opbygges et fundament for tillid som er rationelt og i stedet baseret direkte på udfaldet af tillidsbeslutningen. Uddannelse har på denne baggrund en betydning for social tillid, fordi øget uddannelse kan medføre en øget tendens til at ens tillid bliver gengældt. I uddannelsesinstitutionerne kan det formodes at tilliden ofte gengældes, da uddannelsesmiljøet er en positiv eksternalitet for eleverne, på grund af den relative overvægt af tillidsfulde og gengældende individer som færdes her (Helliwell & Putnam, 2007: 4-6). Højtuddannede har således en tilbøjelighed til at udvise social tillid, fordi de er vant til at tilliden bliver gengældt, hvilket testes i hypotese 3.2:

*H3.2: Uddannelses effekt på social tillid går gennem positive erfaringer i form af gengældt tillid.*

### **2.3 Eftervirkning: Social intelligens**

I forlængelse af de positive erfaringer med tillid, som forekommer i uddannelsesinstitutionerne, er de oplevelser, som foregår udenfor uddannelsesinstitutionerne, og som ligeledes tænkes at påvirke individers niveau af social tillid. Her kan uddannelse forventes at have en betydning for social tillid gennem begrebet social intelligens (Yamagishi et al., 1999; Yamagishi, 2001; Sturgis et al., 2010b). I relation til social tillid kan social intelligens beskrives som evnen til at identificere utroværdig information, når man skal indgå et tillidsforhold med andre mennesker (Yamagishi, 2001: 124). Social tillid og social intelligens har et vekselvirkende forhold, hvor lave niveauer af social tillid kan anskues, som en strategi der anvendes som beskyttelse mod at blive snydt af manglende social intelligens. Omvendt kan det formodes, at det netop er på grund af en lav grad af social intelligens, at man ofte er blevet snydt og derfor ikke har social tillid (Yamagishi, 2001: 125-6). Argumentet taler dog for at social intelligens er en væsentlig bestanddel i udviklingen af et højt niveau af social tillid, fordi man via evnen til at identificere og reagere på negative træk ved en ukendt person, kan



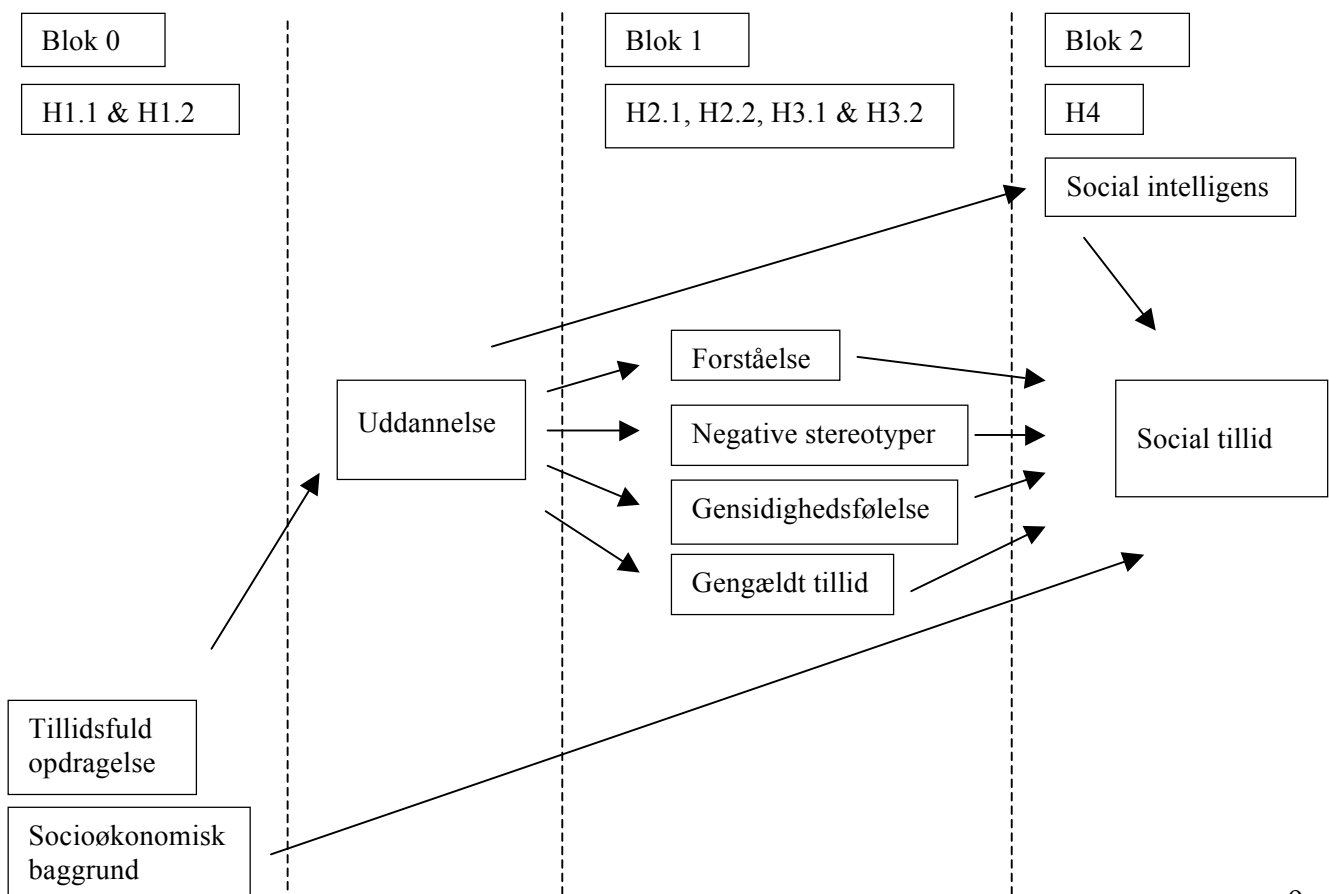
undgå situationer, hvor tilliden ikke bliver gengældt. Uddannelse kan i den forbindelse være med til at udvikle social intelligens via generel intelligens (Sturgis et al., 2010b: 51-3) samt evnen til at være opmærksom på specifikke karakteristika og anvende relevante information i tillidsforhold (Yamagishi, 2001: 126). Hermed kan social intelligens beskrives som et nødvendigt, men ikke tilstrækkeligt element i udviklingen af social tillid, da incitamentet til generaliseret tillidshandlinger ikke næppe udelukkende findes i evnen til at reagere på negativ information. Formodningen om, at uddannelse medfører social tillid via social intelligens testes i hypotese 4:

*H4: Uddannelse medfører social intelligens og dermed evnen til både at besidde social tillid og samtidig reagere negativt på utroværdig information om en ukendt person.*

## 2.4 Den forventede sammenhæng mellem uddannelse og social tillid

Ovenstående teoretiske forventninger og tilhørende hypoteser er illustreret i Figur 2.1. Blok 0 indeholder H1.1 og H1.2 og tester via kontrol for socioøkonomiske forhold og en tillidsfuld opdragelse, hvorvidt uddannelseseffekten er reel. I Blok 1 testes de fire medierende faktorer fra uddannelse til social tillid, H2.1, H2.2, H3.1 og H3.2. Den sidste faktor som, testes i forholdet mellem uddannelse og social tillid, er social intelligens, der behandles som en selvstændig faktor ved H4 i Blok 2.

**Figur 2.1. Den forventede sammenhæng mellem uddannelse og social tillid**



### 3. Analysedesign

I forlængelse af de teoretiske perspektiver på sammenhængen mellem uddannelse og social tillid indeholder de følgende afsnit en beskrivelse af det design, som gør undersøgelsen i stand til at belyse forholdet empirisk. Inden de konkrete elementer i analysedesignet beskrives, præsenteres indledningsvis nogle af elementerne i den praktiske gennemførelse af spørgeskemaundersøgelsen. Undersøgelsen er udformet som et elektronisk spørgeskema, som respondenterne har besvaret på internettet, via et link enten fremsendt i en mail eller på en hjemmeside oprettet til formålet. På grund af den elektroniske udformning har respondenterne løbende haft mulighed for at udfylde spørgeskemaet, hvoraf det endelige datasæt indeholder 1820 respondenter med svar afgivet i perioden fra d. 25 april til 25. maj<sup>3</sup>. De nærmere overvejelser angående valg af respondenter og indsamlingsmetode er uddybet følgende afsnit.

#### 3.1 Undersøgelsens population og enheder

Det første spørgsmål som skal behandles for at opnå en valid test af hypoteserne er hvilke enheder undersøgelsen skal rettes imod. En fyldestgørende test af uddannelseseffekterne kræver for det første, at der sikres tilstrækkelig variation i antal år i uddannelsessystemet såvel som i *indholdet* af uddannelsen. Dette aspekt er stort set overset i litteraturen om årsager til social tillid. Her behandles ”uddannelse” enten kontinuert (Rothstein & Stolle, 2003: 205), i en meget simpel kategorisering (Kumlin & Rothstein, 2005: 354), eller måles sågar ved en proxy indeholdende respondentens alder ved færdiggjort uddannelse (Paxton, 2007: 58). For det andet har det ikke i tidligere studier været muligt at isolere de direkte effekter af uddannelse ved at tage højde for både influerende baggrundsvARIABLE og de virkninger af uddannelse, som kan formodes at indtræffe på længere sigt. Mens betydningsfulde baggrundsvARIABLE kan inkluderes gennem relevante baggrundsspørgsmål, kan langtidseffekterne fjernes ved at spørge respondenter som enten er i uddannelsessystemet, eller som spørges umiddelbart efter en afsluttet uddannelse. For at imødekomme disse hensyn har spørgeskemaundersøgelsen været rettet mod individer på produktionsskoler, erhvervsfaglige-, gymnasiale- og videregående uddannelser<sup>4</sup>.

Dette strategiske valg af respondenter udgør kun en delmængde af undersøgelsens relevante population, der kan beskrives som en ungdomsårgang i bred forstand (fra 16-28 år).

---

<sup>3</sup> Efter en vellykket pilottest blandt ca. 100 studerende ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet d. 19/4. Antallet af respondenter er baseret på valide svar på spørgsmålene som omhandler social tillid.

<sup>4</sup> Se Tabel A i appendikset for en oversigt over antallet af respondenter i uddannelseskategorierne og antallet af institutioner/studieretninger i hver enkelt af uddannelseskategorierne.

Datagrundlaget skal altså ikke betragtes som værende repræsentativt for den uddannelsesmæssige fordeling af en ungdomsårgang. Det repræsentative element i sig selv har dog heller ikke været målet med indeværende undersøgelse, hvor fokus i stedet har været på at afdække kausalforholdet mellem uddannelse og social tillid. Dette forudsætter ikke en tilfældig udvalgt stikprøve blandt populationen (Bang Petersen, 2007: 132), selvom generaliserbarheden selvfølgelig mindskes i manglen på samme. De følgende resultater skal således opfattes som værende et første skridt i en afklaring af forholdet mellem uddannelse og social tillid, der kan sandsynliggøre, hvilke elementer som skal tillægges betydning. Når det er sagt, er der stadig væsentlige elementer af den konkrete udførelse af undersøgelsen, som skal være opfyldt for at opnå gyldighed i de kausale slutninger. Disse elementer berører undersøgelsens indsamlingsmetode og reliabilitet.

### **3.2 Datagrundlagets reliabilitet**

Et generelt fokuspunkt for uddelingen af spørgeskemaer har været at modvirke en tendens til, at de mest ressourcestærke og tillidsfulde elever ”frivilligt” besvarer spørgeskemaer. Udover en generel overestimeret uddannelseseffekt kan en sådan tendens skabe systematiske målefejl, hvis det systematisk er de mest tillidsfulde elever indenfor en uddannelseskategori, som besvarer spørgeskemaet, og dette ikke er tilfældet i de andre uddannelseskategorier. Det har derfor været centralt at opnå, at respondenterne dækkede så bred en elevgruppe som muligt og samtidig opnå et tilstrækkeligt antal respondenter indenfor hver af uddannelseskategorierne. Yderligere måtte en uddannelseskategori ikke udgøres udelukkende af elever fra en enkelt uddannelsesinstitution. Et tiltag som burde mindske de usystematiske effekter indenfor hver uddannelseskategori og hæve undersøgelsens realibilitet (King et al., 1994: 77-82). Konkret er ovenstående forhold søgt forhindret ved at rette henvendelse til så bred en elevgruppe på så mange uddannelsesinstitutioner som muligt. Dette er sket ved at opsøge eleverne i større opholdsrum (kantiner, klasseværelser og auditorier) på deres uddannelsessteder eller rette henvendelse via elektroniske opslagstavler og e-mails. Yderligere har lærere på produktionsskoler og gymnasiale uddannelser indvilliget i at hjælpe med at præsentere eleverne for spørgeskemaet og støtte dem i besvarelsen, således at hele klasser eller faglinjer har haft muligheden for at deltage.

### 3.3 Modellering

I forlængelse af de elementer af indsamlingsmetoden, som havde til formål at sikre en fyldestgørende test af de opstillede hypoteser, er der ligeledes grundlæggende forhold ved problemstillingen, der skal tages højde for. En afklaring af om uddannelses effekt er reel ved H1.1 og H1.2 er i sig selv et spørgsmål, som berører forhold ved modelleringen. Socioøkonomiske ressourcer og en tillidsfuld opdragelse er netop anvendt som kontrol for at sikre, at uddannelse i relation til at udvikle social tillid ikke kun består af den form for selvsektion, som eksempelvis er set ved sammenhængen mellem politiske værdier og uddannelsesvalg (Zakrisson & Ekehammar, 1998). Desuden kan kontrol ved målet for en tillidsfuld opdragelse være med til at udelukke, at det er elevernes initiale niveau af tillid, som påvirker deres uddannelsesvalg. Dette kunne eksempelvis tænkes at være tilfældet, hvis de mest tillidsfuldt opdragede elever, på grund af deres umiddelbare tillid, ligeledes finder de mest gavnlige relationer og netværk i skolen og hermed klarer sig bedre (Coleman, 1988). Konkret er socioøkonomiske ressourcer målt ved to aspekter af den socioøkonomiske baggrund, som har vist sig at have betydelig påvirkning på individers uddannelsesvalg, nemlig forældres højeste uddannelsesniveau og stilling (Jeynes, 2002)<sup>5</sup>.

Angående målet for en tillidsfuld opdragelse, og herigennem niveauet af social tillid fastlagt i barndommen, var der flere teoretiske bud på hvilke faktorer, som kunne gøre sig gældende. Mange af disse faktorer lader sig dog svært overføre til målbare begreber, dels fordi de relaterer sig til en kompleks socialiseringsproces, og dels fordi genkaldelsesproblemer hos respondenterne kan farve billedet betydeligt. Derfor er en tillidsfuld opdragelse inddraget via to simple aspekter af opdragelsen med relevans for social tillid. Respondenterne har på en likert-skala angivet, om de er enten enige eller uenige i en påstand, om at de fra deres forældre har lært henholdsvis, at *”man skal lære folk at kende før man viser dem tillid”* og, at *”man ikke kan have tillid til alle grupper i samfundet”*. Da de to faktorer betragtes som værende årsager til en tillidsfuld opdragelse, har de dannet et formativt indeks gående fra 0-1, hvor 0 indikerer den laveste grad af en tillidsfuld opdragelse og 1 den højeste grad. Et problematisk aspekt ved dette mål, at det kan være præget af endogenitet, således at individer, som har et højt niveau af social tillid, ligeledes husker de to elementer af deres opdragelse som værende mere tillidsfyldte, end tilfældet har været. Dette forhold er søgt undgået ved at placere spørgsmålene omhandlende en tillidsfuld opdragelse før spørgsmålene om social tillid og tillid generelt. Herved undgås priming effekter i respondenternes svar. Desuden viser det sig empirisk, at der ved den højeste grad af social tillid (den øverste

---

<sup>5</sup> Se Tabel B i appendiks for en oversigt over kategoriseringen af forældres højeste uddannelsesniveau og stilling.

tredjedel) ikke er stærkere korrelation mellem en tillidsfuld opdragelse og niveauet af social tillid end ved de andre to tredjedele, såsom tilfældet ville være hvis der var en systematisk overestimeret effekt. Yderligere kontrolvariable, som kan formodes at have en betydning for både uddannelsesvalg og social tillid, er køn, alder og geografisk tilhørsforhold (Sørensen et al., 2011). Geografisk tilhørsforhold angiver i hvilket geografisk område respondenterne er vokset op og er kategoriseret ved ”København eller en forstad til København”, ”Provinsby”, ”Mindre by: under 50.000 indbyggere” og ”En gård eller et hus på landet”.

### 3.4 Operationalisering

De resterende variable, som anvendes i analysen, er operationaliseret som følger. *Social tillid* er målt ved tre spørgsmål, som relaterer sig til respondenternes opfattelse af andre mennesker. Respondenterne har på en 10-punkts skala angivet, hvorvidt de mente henholdsvis om ”*man kan stole på andre mennesker eller ikke være for forsigtig*”, om ”*de fleste mennesker vil prøve at udnytte en, hvis de havde muligheden eller være reel*”, og om ”*de fleste mennesker er hjælpsomme eller mest tænker på sig selv*”. En faktoranalyse har bekræftet at spørgsmålene loader på en dimension<sup>6</sup>. Spørgsmålene kan betragtes som værende effekter af social tillid og har således dannet et indeks, hvor 0 indikerer den laveste grad af social tillid og 10 den højeste grad (cronbachs  $\alpha=0,733$ ). Den primære uafhængige variabel *Uddannelse* er kategoriseret efter en ordinal skala, som både tager højde for uddannelseslængde og indholdet af uddannelsen. Således indeholder variabelen fem kategorier, der i forhold til antal år i uddannelsessystemet går fra ”Grundskole eller lavere” til ”Videregående uddannelse: 6. semester og over”. Indholdsmæssigt er der, udover det naturlige indholdsmæssige skift i forbindelse med længerevarende uddannelse, inkluderet to uddannelseskategorier, som kan vælges efter endt folkeskole, men som er adskilt af et forskelligt indhold i uddannelsen, nemlig ”Alment gymnasium/HHX” og ”Erhvervsfaglig uddannelse”<sup>7</sup>.

De medierende faktorer *Forståelse* og *Negative stereotyper* er dannet ud fra respondenternes syn på fem forskellige samfundsgrupper, som er forskellige fra den typiske respondent: ældre, homoseksuelle, hjemløse, jøder og indvandrere. Således repræsenterer samfundsgrupperne umiddelbare forskelle til den typiske respondent på parametre såsom generationsværdier, seksualitet, samfundsværdier, religiøsitet og etnicitet. ”Forståelse” er operationaliseret ved et

---

<sup>6</sup> Udtrækningsmetode: PCA, roteret ved direct oblumin. Da alle tre spørgsmål loader på én dimension og for ikke at afskrive for mange respondenter fra analysen, har respondenter som kun har svaret på to af spørgsmålene fået den gennemsnitlige værdi på det sidste item.

<sup>7</sup> Kategorien ”erhvervsfaglig uddannelse” indeholder både elever på HTX og erhvervsfaglige uddannelser, ud fra en betragtning om uddannelsernes sammenlignelige indhold.

indeks, som er baseret på hvor meget respondenterne har givet udtryk for deres forståelse for de forskellige samfundsgruppers værdier og handlinger på en skala fra 0-10. Indekset går fra 0-1, hvor 0 indikerer den laveste grad af forståelse og 1 den højeste grad. Operationaliseringen af ”Negative stereotyper” er inspireret af Katz & Bralys (1933) klassiske undersøgelsesmetode af stereotype forestillinger, hvor respondenterne præsenteres for forskellige egenskaber og bedes vurdere, om en given samfundsgruppe har en eller flere af egenskaberne. I indeværende undersøgelse blev egenskaberne valgt ud fra deres betydning for tillid, og respondenterne blev således bedt om at tilkendegive, om de fandt ovenstående fem samfundsgrupper tillidsvækkende, loyale, ærlige, utroværdige, egoistiske eller upålidelige. Indekset er konstrueret ved forholdet mellem positive og negative egenskaber, og er en summering af hver respondents antal af positive egenskaber fratrukket de negative egenskaber for samtlige samfundsgrupper. Indekset går fra 0-1, hvor 0 indikerer den laveste grad af negative stereotyper, mens 1 indikerer den højeste grad. Variablen *Gensidighedsfølelse* er dannet ud fra et reflektivt indeks baseret på fire spørgsmål omhandlende respondentens opfattelse af, om andre viser gensidighed generelt og i samarbejdssituationer. En faktoranalyse har bekræftet, at spørgsmålene loader på én dimension (cronbachs alpha=0,687)<sup>8</sup> og indekset går fra 0-1, hvor 0 indikerer den laveste opfattelse af, at andre viser gensidighed og 1 indikerer den højeste grad. Den sidste medierende faktor *Gengældt tillid* er baseret på et spørgsmål, hvor respondenterne på en skala fra 0-10 har angivet hvorvidt et udsagn om at ”*man bør vise tillid, fordi andre gengælder den*” passer på dem. Variablen er omskaleret til at gå fra 0-1, hvor 0 indikerer, at man ikke udviser tillid fordi andre ikke gengælder den, og 1 indikerer, at man udviser tillid fordi andre gengælder den.

### 3.5 Det eksperimentelle design

Det eksperimentelle design har til formål at teste den sidste hypotese omhandlende social intelligens, som et element af social tillid. Af flere grunde synes det eksperimentelle design at være velvagt for en valid test af H4. Den primære grund er, at fokus i H4 er på udviklingen af social tillid gennem konkrete erfaringer fra mødet med en ukendt person. Her giver eksperimentet netop mulighed for at opstille scenarier med forskellig information om en ukendt person og sammenligne forskelle i respondenternes svar. Yderligere kan det eksperimentelle design udformes som en tillidsbeslutning og til forskel fra de implicite mål i spørgeskemaet, nærme sig respondenternes reaktion ved en konkret tillidsbeslutning. Den eksperimentelle logik som anvendes til at teste H4, er

---

<sup>8</sup> Udtrækningsmetode: PCA, roteret ved direct oblimin. Se Tabel B i appendiks for de præcise spørgsmålsformuleringer.

baseret på et design, hvor stimuli tildeles ved, at respondenterne præsenteres for enten ingen eller negativ information om en ukendt person. Herefter skal de udtrykke deres grad af tillid til personen. Således kan forskelle i respondenternes svar, under forudsætning af en succesfuld randomisering, tilskrives det forskellige indhold i de forskellige versioner af spørgeskemaet (Sniderman & Grob, 1996: 390-3 Serritzlew, 2007: 276; Bang Petersen et al., 2011). Da H4 testes ved at se på hvordan uddannelse modificerer effekten af de forskellige stimuli på tillidsbeslutningen, skal randomiseringen, som sikrer den interne validitet i eksperimentet, både være opnået mellem de tre forskellige stimuli og ligeledes være opfyldt indenfor uddannelseskategorierne (Feller & Holmes, 2009: 5-6). Det sidste element knytter sig til den metodiske fordel i testen af H4, som opnås ved at eksperimentet neutraliserer forhold som endogenitet og udeladte variable (McDermontt, 2011: 28-9). Som det fremgår af Tabel 3.1 kan randomiseringen betragtes som værende opfyldt.

**Tabel 3.1. Randomisering af eksperimentelle betingelser**

Ekspérimentel betingelse	Antal	Køn (pct.)	Gns. alder	Uddannelseskategorier (antal)
Stimuli 1	635	Mænd:38 Kvinder:62	19,75	Grundskole eller lavere:97 Erhvervsfaglig uddannelse:67 Alment gymnasium/HHX:229 Videregående uddannelse:Under 6. semester:171 Videregående uddannelse:6. semester og over:71
Stimuli 2	627	Mænd:41 Kvinder:60	19,64	Grundskole eller lavere:103 Erhvervsfaglig uddannelse:55 Alment gymnasium/HHX:218 Videregående uddannelse:Under 6. semester:189 Videregående uddannelse:6. semester og over:62
Stimuli 3	661	Mænd:35 Kvinder:65	19,87	Grundskole eller lavere:93 Erhvervsfaglig uddannelse:81 Alment gymnasium/HHX:223 Videregående uddannelse:Under 6. semester:181 Videregående uddannelse:6. semester og over:83

Konkret er eksperimentet designet på følgende måde. Respondenterne blev i spørgeskemaet præsenteret for en person i tre forskellige versioner af en historie og herefter bedt om at angive deres umiddelbare tillid til denne person på en skala fra 0-10. Den første version af historien (stimuli 1) var en kontrolversion, hvor der ikke blev angivet information om den person, som respondenterne skulle forhold sig til. I stedet blev de bedt om at forestille sig, at de var ude at købe ind og herefter angive deres umiddelbare tillid en person, som stod foran dem i køen. I den anden version af spørgeskemaet (stimuli 2) blev respondenterne ligeledes præsenteret for en person som

de mødte på en indkøbstur men fik yderligere af vide, at personen havde snydt foran i nabokøen for at komme hurtigere frem til kassen. Den tredje version (stimuli 3) indeholdte samme information som i version 2, men respondenterne fik yderligere fortalt, at den ukendte person udover at snyde foran i køen fik for mange byttepenge tilbage, opdagede det, men forlod butikken uden at sige noget. Det eksperimentelle design, som skal teste H4, er således baseret på tre primære variable. Den uafhængige variabel indeholdende de tre forskellige former for stimuli, (1) ingen information, (2) et enkelt stykke negativ information eller (3) to stykker negativ information. Den interagerende variabel er uddannelse som er kategoriseret i afsnit 3.4, og den afhængige variabel er graden af tillid til den ukendte person på en skala fra 0-10. Da det primære fokus i H4 er på den negative reaktion i tillid på tværs af uddannelseskategorierne, er det selvsagt essentielt, at den tildelte stimuli indeholder aspekter, som er relevante for en tillidsbeslutning. Dette er vigtigt i forhold til at opnå en effekt af stimuli, men ligeledes for at øge den eksterne validitet ved at gøre det eksperimentelle design mest muligt virkelighedsnært. Den negative information i historierne er derfor valgt ud fra et kriterium, som kan formodes at have en væsentlig betydning for en tillidsbeslutning, nemlig risikoen for at modparten *intentionelt snyder* en, efter at man har udvist tillid (Ermer et al., 2007: 138-9; Bohnet & Baytleman, 2007: 100-1; Delton et al., 2012). Ved at lade den ukendte person snyde foran i køen og undlade at betale byttepenge tilbage signaleres således, at det er en person, som er utroværdig i form af sin bevidste snyd. Et mere direkte mål for tillidsbeslutningen havde været at lade respondenterne tage stilling til en konkret tillidsbeslutning, eksempelvis om de ville låne penge til personen i historierne. En sådan beslutning er dog problematisk at designe uden at den indeholder en risiko (om end fiktiv) for respondenterne, hvoraf eksperimentet i stedet for tillid ville måle på faktorer som risikovillighed. På denne baggrund er udfaldet af stimuli valg i form af en tillidsvurdering af den ukendte person på en skala fra 0-10.



#### 4. Analyse

Den følgende analyse er delt op i tre afsnit. Først afklares om uddannelseseffekten er reel. Herefter belyses de mulige mekanismer fra uddannelse til social tillid, inden den sidste del af analysen behandler formodningen om sammenhængen mellem uddannelse, social intelligens og social tillid.

##### 4.1 Er uddannelseseffekten reel?

Den første del af analysen er således en test af, hvorvidt uddannelses betydning for social tillid er præget af tillidsfuld selvseleksion (H1.1), og om uddannelse har en selvstændig betydning for social tillid på trods af en eventuel tillidsfuld selvseleksion (H1.2). H1.1 bekræftes ved, at individer med den stærkeste ressourcemæssige baggrund og den mest tillidsfulde opdragelse opnår de længste uddannelser. Yderligere kan den tillidsfulde selvseleksion være så markant, at den selvstændige effekt af uddannelse forsvinder, når der tages højde for disse bagvedliggende forhold, hvorved H1.2 kan afkræftes. H1.2 testes desuden ved at se på, om uddannelse modificerer effekten af en tillidsfuld opdragelse på social tillid. Hvis længere uddannelse ikke bidrager med øget positiv effekt for et givent niveau af en tillidsfuld opdragelse, taler det yderligere for, at uddannelsessystemet fungerer som selekteringsmekanisme uden selvstændig betydning for social tillid.

Det første skridt i analysen er forholdet mellem en tillidsfuld opdragelse og uddannelsesvalg. Her viser Model 1 i Tabel 4.1 betydningen af en tillidsfuld opdragelse for uddannelsesvalg, når der tages højde for relevante baggrundsfaktorer. Som Model 1 viser, er der en klar sammenhæng mellem en tillidsfuld opdragelse og uddannelsesvalg, således at individer med en tillidsfuld opdragelse ligeledes får den højeste uddannelse. Den forudsagte sandsynlighed for at man får en længerevarende uddannelse på 6. semester eller over, stiger med 82 pct. (baseret på estimatet for en tillidsfuld opdragelse i Model 1), når man går fra den mindst tillidsfulde opdragelse til den mest tillidsfulde.

**Tabel 4.1. Årsager til uddannelsesvalg og social tillid (Ordinal regression og OLS)**

Model	1	2	3	4
Metode	Ordinal regression	OLS	OLS	OLS
Afhængig variabel	Uddannelse	Social tillid	Social tillid	Social tillid
Konstant		5,847(0,769)***	5,334(0,74)***	5,273(0,83)***
Køn	(0,116)***	(0,098)	(0,094)	(0,094)
Alder	0,741(0,031)***	0,043(0,028)	0,016(0,027)	0,023(0,027)
Geografisk tilhørsforhold	(0,076)***	(0,063)	(0,06)	(0,060)
Mors uddannelse	(0,045)***	(0,037)**	(0,036)*	(0,036)*
Mors stilling	(0,035)***	(0,026)	(0,024)	(0,024)
Fars uddannelse	(0,040)*	(0,033)	(0,032)	(0,032)
Fars stilling	(0,032)***	(0,027)	(0,026)	(0,026)
Tillidsfuld opdragelse	1,528(0,23)***		2,046(0,19)***	1,875(0,55)***
Uddannelse		***	***	*
Grundskole eller lavere		-1,411(0,26)***	-0,965(0,25)***	-0,498(0,48)
Erhvervsfaglig uddannelse		-1,033(0,27)***	-0,722(0,24)***	-0,272(0,52)
Alment gymnasium/HHX		-0,918(0,24)***	-0,738(0,23)***	-1,091(0,47)*
Videregående uddannelse:		-0,808(0,18)***	-0,679(0,17)***	-1,031(0,45)*
Under 6. semester				
Videregående uddannelse:		Reference	Reference	Reference
6. semester og over				
Tillidsfuld opdragelse*				(0,13)***
Uddannelse				
Tillidsfuld opdragelse*				-1,476(0,75)*
Grundskole eller lavere				
Tillidsfuld opdragelse*				-1,065(0,81)
Erhvervsfaglig uddannelse				
Tillidsfuld opdragelse*				0,743(0,62)
Alment gymnasium/HHX				
Tillidsfuld opdragelse*				0,616(0,65)
Videregående uddannelse:				
Under 6. semester				
Tillidsfuld opdragelse*				Reference
Videregående uddannelse:				
6. semester og over				
N	1312	1307	1307	1307
Justeret R <sup>2</sup>	-	0,09	0,17	0,18

Note: Køn, geografisk tilhørsforhold, mors- og fars uddannelse, mors- og fars stilling, er behandlet som kategoriske variable i analysen, men er kun præsenteret ved standardfejl og resultatet for F-testen. \* P < 0,05; \*\* P < 0,01; \*\*\* P < 0,001 ved tosidet test. Standardfejl i parentes.

Næste skridt er kontrol for, om denne tillidsfulde selvseleksion udviser sammenhængen mellem uddannelse og social tillid. Her viser Model 2 og 3 Model i Tabel 4.1, hvordan uddannelses påvirkning på social tillid ændres, når der tages højde for de relevante baggrundsforhold. Først og fremmest er det værd at bemærke, at uddannelse har en signifikant effekt i Model 3, som indeholder kontrol for både socioøkonomiske ressourcer og en tillidsfuld opdragelse. Modellen bekræfter

samme forhold mellem uddannelse og social tillid, som blev omtalt indledningsvis, nemlig at højere uddannelse medfører et højere niveau af social tillid. Model 3 viser yderligere, at når der kontrolleres for en tillidsfuld opdragelse, reduceres en markant del af forskellene mellem uddannelseskategorierne. Forskellen i social tillid fra grundskole eller lavere og til en videregående uddannelse på 6. semester eller over er således på 1,411 procentpoint på tillidsskalaen fra 0-10 i Model 2, mens forskellen i Model 3 er reduceret til 0,965 procentpoint. Dette tyder på, at uddannelseseffekten i tidligere studier formentlig har været overgjort, fordi der ikke har været taget højde for dette bagvedliggende forhold. Et aspekt som dog ikke har markante implikationer set i lyset af, at studierne ikke har haft som eksplicit formål at behandle uddannelseseffekten.

Den anden måde, hvorpå uddannelses selvstændige betydning for social tillid kan vurderes, er ved at se på, hvordan uddannelse modificerer sammenhængen mellem en tillidsfuld opdragelse og social tillid. Her viser Model 4 i Tabel 4.1, at der er interaktion mellem en tillidsfuld opdragelse og uddannelse, således at effekten af at gå fra den mindst til den mest tillidsfulde opdragelse er forskellig på tværs af uddannelsesniveauerne. I relation til det øverste uddannelsesniveau er effekten af en tillidsfuld opdragelse på social tillid stærkere for både ”Alment gymnasium/HHX” og ”Videregående uddannelse: under 6. semester”, mens den er svagere for de laveste uddannelseskategorier. Disse forskelligartede modificerende effekter af uddannelse kan yderligere belyses ved at tage Tabel 4.2 i betragtning.

**Tabel 4.2. Gennemsnitligt niveau af social tillid for tre niveauer af en tillidsfuld opdragelse og uddannelse**

	Grundskole eller lavere	Erhvervsfaglig uddannelse	Alment gymnasium/HHX	Videregående uddannelse: Under 6. semester	Videregående uddannelse: 6. semester og over
Laveste grad af tillidsfuld opdragelse (< 34. percentiel)	5,41	5,89	5,61	5,85	6,79
Mellemste grad af tillidsfuld opdragelse (< 67. percentiel)	5,74	6,45	6,19	6,40	7,15
Højeste grad af tillidsfuld opdragelse	5,2	6,50	6,86	7,05	7,70

Note: Social tillid er målt på en skala fra 0-10, hvor 0 indikerer den laveste grad af social tillid og 10 den højeste grad.

Tabel 4.2 viser uddybende, hvordan uddannelse har en betydning for social tillid på tværs af tre niveauer af en tillidsfuld opdragelse. Som det ses i tabellen, har uddannelse kun en marginal effekt for det laveste niveau af en tillidsfuld opdragelse. Forskellen i niveauet af social tillid er på 0,44 procentpoint i forhold til, om man har grundskole eller lavere som højeste uddannelsesniveau, eller går på en videregående uddannelse under 6. semester. Der er dog et markant positiv spring i øget for social tillid for de individer som opnår en videregående uddannelse på 6. semester eller derover, i forhold til resten af uddannelseskategorierne. Med andre ord skal man langt i uddannelsessystemet, før der sker et egentlig løft i form af øget social tillid, hvis man ikke har fået en tillidsfuld opdragelse fra barnsben. Det er således primært ved det mellemste og specielt det øverste niveau af en tillidsfuld opdragelse, at social tillid øges i uddannelsesinstitutionerne. I forhold til at udvikle social tillid, er det de respondenter, som har fået en tillidsfuld opdragelse (de øverste to tredjedele), som har en fordel i at komme langt i uddannelsessystemet. Dette ses eksempelvis ved, at forskellen i social tillid fra den laveste uddannelseskategori og til den højeste ved den mest tillidsfulde opdragelse er på 2,5 procentpoint på tillidsskalan fra 0-10.

På baggrund af ovenstående har H1.1 fundet empirisk støtte. Der er en tillidsfuld selvselektion i uddannelsessystemet, som betyder, at individer med en tillidsfuld opdragelse har en større tilbøjelighed til at få en høj uddannelse. Omvendt viser kontrol for et sådant forhold, at uddannelse stadigvæk har en selvstændig effekt på social tillid hvilket bekræfter H1.2. Tabel 4.2 har dog også vist, at de gavnlige effekter af social tillid primært opnås, hvis man i forvejen har fået en relativt tillidsfuld opdragelse, eller får en lang videregående uddannelse. Nøjagtig hvad de gavnlige elementer i forholdet mellem uddannelse og social tillid består af, undersøges i de følgende afsnit.

#### **4.2 De direkte effekter af uddannelse**

Som det blev illustreret i foregående afsnit, er der, selv når der tages højde for relevante baggrundsvariable, en direkte effekt af uddannelse på social tillid. Hvilke mekanismer der kan forklare denne effekt afklares i det følgende ved test af hypoteserne H2.1, H2.2, H3.1 og H3.2. Hypoteserne testes i tre trin som en sti-analyse, hvor de fire mekanismer mellem uddannelse og social tillid behandles som medierende variable (Baron & Kenny, 1986: 1176-8). De to første trin er en test af, om de medierende faktorer er påvirket af uddannelse og selv har en påvirkning på social tillid. Den tredje del af analysen er den direkte test af, hvorvidt en del af effekten fra uddannelse på social tillid går gennem de medierende faktorer. Her findes støtte til, at en faktor medierer uddannelses påvirkning på social tillid, hvis effekten af uddannelse reduceres når faktoren

inddrages i en model (Baron & Kenny, 1986: 1176).

Tabel 4.3 viser, hvordan uddannelse påvirker de fire medierende faktorer, ”Forståelse”, ”Negative stereotyper”, ”Gensidighedsfølelse” og ”Gengældt tillid”. Overordnet viser tabellen, at uddannelse i mere eller mindre grad har en påvirkning på alle fire medierende faktorer. Uddannelse har, ved resultatet for den samlede F-test, den største positive betydning for forståelsen for forskellige samfundsgrupper og for, om man udviser tillid på grund af, at tilliden gengældes af andre. Eksempelvis ses en forskel i forståelse på 0,183 procentpoint på skalaen gående fra 0-1, hvis man sammenligner det at have grundskole eller lavere som højeste uddannelsesniveau med at være på en videregående uddannelse på 6. semester eller over. Selvom uddannelse har en mindre betydning for tendensen til at have negative stereotyper og opfattelsen af at andre viser gensidighed, er der ved begge faktorer en signifikant påvirkning fra uddannelse.

**Tabel 4.3. Sammenhængen mellem uddannelse, medierende faktorer og social tillid (OLS)**

Model	1.1	1.2	1.3	1.4	2
Afhængig variabel	Forståelse	Negative stereotyper	Gensidighedsfølelse	Gengældt tillid	Social tillid
Uddannelse	***	**	*	***	
Grundskole eller lavere	-0,182*** (0,028)	0,080** (0,027)	-0,048 (0,026)	-0,202*** (0,034)	
Erhvervsfaglig uddannelse	-0,139*** (0,028)	0,079** (0,027)	-0,071** (0,027)	-0,125*** (0,034)	
Alment gymnasium/HHX	-0,055* (0,027)	0,043 (0,025)	-0,069** (0,025)	-0,116*** (0,032)	
Videregående uddannelse: Under 6. semester	-0,058** (0,019)	0,045* (0,018)	-0,052** (0,018)	-0,075** (0,023)	
Videregående uddannelse: 6. semester og over	Reference	Reference	Reference	Reference	
Forståelse					2,268(0,32)***
Negative stereotyper					-2,812(0,254)***
Gensidighedsfølelse					3,000 (0,25)***
Gengældt tillid					2,652(0,19)***
N	1394	1304	1384	1368	-
Justeret R <sup>2</sup>	0,11	0,17	0,003	0,07	-

Note: Uddannelses påvirkning er kontrolleret for (ikke vist i tabellen): Køn, alder, geografisk tilhørsforhold, mors uddannelse, mors stilling, fars uddannelse, fars stilling, samt en tillidsfuld opdragelse ved ”Negative stereotyper”. Påvirkningen fra de fire medierende faktorer på social tillid er foretaget separat og kontrolleret for samme variable inklusiv en tillidsfuld opdragelse. \* P < 0,05; \*\* P < 0,01; \*\*\* P < 0,001 ved tosidet test. Standardfejl i parentes.

Et andet forhold som er værd at bemærke i Tabel 4.3 er, at der er tegn på ved hvilke uddannelsesretninger og efter hvor lang tid i uddannelsessystemet, man opnår de gavnlige effekter med betydning for udviklingen af social tillid. Specielt er effekterne af det videnskabelige perspektiv tydelige, når man ser på forskellene mellem uddannelseskategorierne ved "Forståelse". Her ses, at forskellene i form af forståelse er over dobbelt så store fra øverste uddannelseskategori til de to laveste uddannelseskategorier (henholdsvis 0,183 og 0,139), som den er til kategorierne "Videregående uddannelse: Under 6. semester" og "Alment gymnasium/HHX" (henholdsvis 0,057 og 0,058). De gavnlige virkninger af uddannelse med hensyn til forståelse for anderledes samfundsgrupper er således både bestemt af længere uddannelse men ligeledes af indholdet af uddannelsen. Omvendt viser Tabel 4.3, at i forhold til konkrete erfaringer i form af gengældt tillid (ved "Gengældt tillid"), er det primært antal år i uddannelsessystemet, som har en positiv betydning. Her er forskellen på at studere på en videregående uddannelse på 6. semester eller over, og til henholdsvis at være studerende på en erhvervsfaglig uddannelse, et alment gymnasium eller HXX, stort set uændret. Det sidste element Tabel 4.3 giver indblik i, er forholdet mellem de medierende faktorer og social tillid. Her viser tabellen, at alle fire faktorer har en markant selvstændig betydning for social tillid. Som forventet medfører henholdsvis en øget forståelse for anderledes samfundsgrupper, en øget opfattelse af gensidighed og en øget grad af tillid baseret på gengældelse, et højere niveau af social tillid. Yderligere har en højere grad af negative stereotyper en negativ påvirkning på social tillid. På denne baggrund kan alle fire medierende faktorer altså tages med i den sidste del af analysen, som direkte tester forholdet mellem uddannelse og social tillid.

Det næste skridt i analysen er at se på, hvordan de medierende faktorer ændrer uddannelses påvirkning på social tillid, når de inddrages i en given model. Model 0 i Tabel 4.4 viser uddannelses effekt på social tillid uden medierende faktorer, og er den model, som ændringer i uddannelseseffekten skal ses i relation til. For at give et fyldestgørende sammenligningsgrundlag, og for at eventuelle forskelle i koefficienter og signifikansniveauer ikke er forårsaget af karakteristika ved respondenter, som er faldet fra mellem de forskellige modeller, medtages kun respondenter, som har afgivet valide svar på samtlige variabler i samtlige modeller. Af samme grund er uddannelseseffekten i Model 0 reduceret i forhold til den effekt som blev illustreret i Model 3 i Tabel 4.3. Vendes blikket mod betydningen af de medierende faktorer, ses det i Model 1, at inddragelsen af "Forståelse" i modellen reducerer en betydelig del af forskellene i social tillid mellem uddannelseskategorierne, både ved regressionskoefficienterne og signifikansniveauet. Eksempelvis reduceres forskellene i tillidsniveau mellem laveste og højeste uddannelseskategori

med 0,296 procentpoint, fra 0,855 til 0,559. Den samme tendens gør sig gældende ved inddragelse af ”Negative stereotyper” i Model 2. Her findes en lignende reduktion i forskelle mellem uddannelseskategorierne. Det er også værd at bemærke, at inklusion af de medierende variable reducerer det overordnede signifikansniveau for den samlede uddannelseskategori fra 0,001 niveauet til 0,05 niveauet. Samlet set yder modellerne altså støtte til en formodning om, at en del af uddannelseseffekten på social tillid går gennem synet på mennesker, som er forskellige fra en selv.

**Tabel 4.4. Trinvis inddragelse af medierende faktorer fra uddannelse til social tillid (OLS)**

Model	0	1	2	3	4
Konstant	5,237*** (0,76)	3,565*** (0,76)	6,205*** (0,73)	2,914*** (0,76)	3,349*** (0,72)
Alder	0,022 (0,028)	0,022 (0,027)	0,030 (0,027)	0,029 (0,027)	0,020 (0,026)
Køn	(0,096)	(0,094)	(0,093)	(0,092)	(0,090)
Geografisk tilhørsforhold	(0,062)	(0,060)	(0,060)	(0,059)	(0,058)
Mors uddannelse	(0,037)*	(0,036)*	(0,035)*	(0,035)*	(0,034)*
Mors stilling	(0,025)	(0,024)	(0,024)	(0,024)	(0,024)
Fars uddannelse	(0,032)	(0,031)	(0,031)	(0,031)	(0,030)
Fars stilling	(0,027)	(0,026)	(0,025)	(0,025)	(0,025)
Tillidsfuld opdragelse	2,180*** (0,19)	1,844*** (0,19)	1,808*** (0,18)	2,0780*** (0,18)	1,862*** (0,18)
Uddannelse	**	*	*	**	*
Grundskole eller lavere	-0,855** (0,26)	-0,559* (0,25)	-0,619* (0,28)	-0,790** (0,25)	-0,502* (0,24)
Erhvervsfaglig uddannelse	-0,623* (0,26)	-0,399 (0,25)	-0,422 (0,28)	-0,503* (0,25)	-0,477 (0,24)
Alment gymnasium/HHX	-0,680** (0,24)	-0,600* (0,25)	-0,552* (0,26)	-0,482* (0,23)	-0,481* (0,22)
Videregående uddannelse: under 6. semester	-0,657*** (0,17)	-0,545** (0,17)	-0,524** (0,20)	-0,510** (0,17)	-0,520** (0,16)
Videregående uddannelse: Over 6. semester	Reference	Reference	Reference	Reference	Reference
Forståelse		2,215 (0,27)***			
Negative stereotyper			-2,760 (0,26)***		
Gensidighedsfølelse				2,909 (0,26)***	
Gengældt tillid					2,608 (0,19)***
N	1223	1223	1223	1223	1223
R <sup>2</sup>	0,17	0,22	0,23	0,25	0,28

Note: Kontrolvariablene er behandlet som i Tabel 4.1. \* = P < 0,05; \*\* P < 0,01; \*\*\* P < 0,001 ved tosidet test. Standardfejl i parentes.

Den sidste test af de direkte effekter fra uddannelse til social tillid er ved mekanismerne, der omhandler opfattelsen af, at gensidighed er en norm og tillid baseret på gengældelse. Her viser Model 3, at opfattelsen af gensidighed i forhold til de to foregående mekanismer ikke kan betegnes som et element i sammenhængen mellem uddannelse og social tillid. Selvom inddragelse af ”Gensidighedsfølelse” reducerer en del af forskellene mellem uddannelseskategorierne, er reduktionen ikke markant. Eksempelvis reduceres forskellene mellem højeste og laveste uddannelseskategorier næsten ikke og forbliver signifikante på 0,01 niveauet. Det andet element af konkrete erfaringer, som kunne være en mekanisme fra uddannelse til social tillid, er tillid baseret på at andre gengælder den. Her viser Model 4 at inddragelsen af ”Gengældt tillid” reducerer en betydelig del af forskellene mellem uddannelseskategorierne. Forskellene i niveauet af social tillid reduceres for samtlige uddannelseskategorier, hvor reduktionen er på hele 0,353 procentpoint mellem laveste og højeste uddannelseskategori og 0,137 mellem næsthøjeste og højeste uddannelseskategori. Dette tyder på, at konkret erfaring i form af gengældt tillid har en betydning for den måde hvorpå uddannelse påvirker social tillid, fordi uddannelse øger tendensen til at man viser tillid baseret på gengældelse.

Opsummerende har resultaterne givet støtte til hypoteserne H2.1, H2.2 og H3.2, således at både erfaring som kognitiv referenceramme og konkrete erfaringer er to elementer i uddannelses betydning for social tillid. Specielt synes uddannelse at have en væsentlig betydning for synet på mennesker, som er anderledes end en selv, ved øget forståelse og færre negative stereotyper. Der er dog også tegn på, at en del af effekten fra uddannelse til social tillid skabes af konkrete erfaringer, hvor øget uddannelse medfører at tilliden baseres på at andre mennesker gengælder ens tillid. Hvorvidt social intelligens er en af grundene til, at højtuddannede ofte får gengældt deres tillid undersøges i det følgende.



### 4.3 Uddannelse og social intelligens

Som en uddybning af højtuddannedes tendens til at basere tillid på gengældelse er H4 en test, af hvorvidt den ofte gengældte tillid kan tænkes at være forårsaget af social intelligens. H4 bliver i den følgende analyse testet på tre måder. Først ved den gennemsnitlige effekt af stimuli mellem uddannelseskategorierne, hvilket er den negative effekt af stimuli 2 eller 3 i forhold til tillidsniveauet ved stimuli 1, og altså uddannelses interaktionseffekt. Her er forventningen at øget uddannelse har en positiv betydning, når man blot præsenteres for en ukendt person (stimuli 1) og tillidsbeslutningen er overladt til respondenternes grad af social tillid. Ved den negative information i stimuli 2 og 3 kan det omvendt formodes, at social intelligens kommer til udtryk for individer på de længerevarende uddannelser ved, at der sker en reduktion i deres tillidsbeslutning. Yderligere to perspektiver er relevante for en fyldestgørende test af H4. Det er også nødvendigt at se på, om tilpasningen i tillidsbeslutningen gør sig gældende absolut, således at der ved stimuli 2 og 3 ikke er forskel mellem uddannelseskategorierne i tillidsniveauet. Dette testes ved at se på de absolutte tillidsniveauer for de forskellige stimuli på tværs af uddannelseskategorierne. Det sidste aspekt, som skal testes er uddannelses selvstændige betydning for social intelligens. På grund af det vekselvirkende forhold mellem social intelligens og social tillid, kan social tillid alene formodes at have en betydning for social intelligens og altså udfaldet på tillidsbeslutningen. Hvis øget uddannelse har en betydning for social intelligens udover en høj andel af tillidsfulde individer, bør det netop give sig til udtryk i en øget reaktion for et givent niveau af social tillid.

Resultaterne af den første test er præsenteret i Model 1 i Tabel 4.5 Først og fremmest bekræfter tabellen formodningen om, at øget uddannelse medfører øget umiddelbar tillid overfor en ukendt person. Der er signifikante forskelle mellem det øverste uddannelsesniveau og tre af de øvrige uddannelseskategorier, hvor forskellen i form af umiddelbar tillid til den ukendte person er 2,360 procentpoint mindre for den laveste uddannelseskategori.

**Tabel 4.5. Uddannelses modificering af stimuli-effekter**

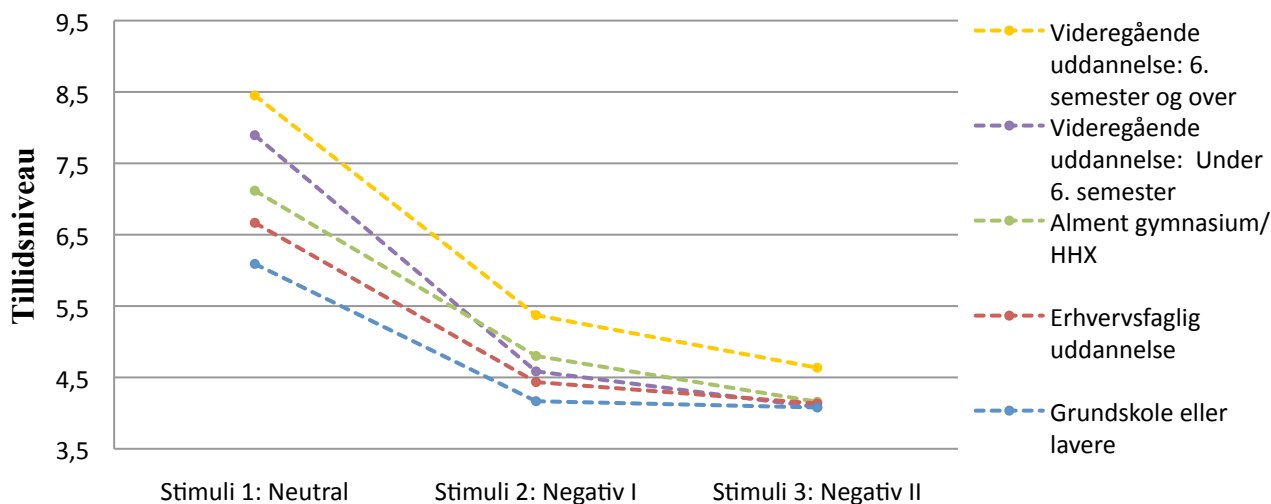
Model	1	2
Konstant	4,636(0,29) ***	4,874(0,396)***
Eksperimentel betingelse	***	***
Stimuli 1 (neutral)	Reference	Reference
Stimuli 2 (negativ I)	-3,078(0,47)***	-3,958(0,42)***
Stimuli 3 (negativ II)	-3,815(0,45)***	-3,111(0,44)***
Uddannelse	**	
Grundskole eller lavere	-2,360(0,43)***	-1,535(0,40)***
Erhvervsfaglig uddannelse	-1,784(0,47)***	-1,098(0,44)*
Alment gymnasium/HHX	-1,334(0,38)***	-0,757(0,36)*
Videregående uddannelse:		
Under 6. semester	-0,557(0,40)	-0,191(0,37)
Videregående uddannelse:	Reference	Reference
6. semester og over		
Stimuli*Uddannelse	**	**
Stimuli 2*Grundskole eller lavere	1,154(0,60)	1,091(0,57)
Stimuli 2*Erhvervsfaglig uddannelse	0,847(0,67)	0,688(0,63)
Stimuli 2*Alment gymnasium/HHX	0,763(0,53)	0,747(0,50)
Stimuli 2*Videregående uddannelse: Under 6. semester	-0,231(0,55)	-0,151(0,52)
Stimuli 2*Videregående uddannelse: 6. semester og over	Reference	Reference
Stimuli 3*Grundskole eller lavere	1,803(0,59)**	2,091(0,55)***
Stimuli 3*Erhvervsfaglig uddannelse	1,282(0,62)**	1,343(0,59)***
Stimuli 3*Alment gymnasium/HHX	0,857(0,51)	0,944(0,48)*
Stimuli 3*Videregående uddannelse: Under 6. semester	0,004(0,54)	0,175(0,50)
Stimuli 3*Videregående uddannelse: 6. semester og over	Reference	Reference
Social tillid		0,495(0,34)***
N	1500	1493
Justeret R <sup>2</sup>	0,25	0,35

Note: Den afhængige variabel er tilliden til den ukendte person angivet på en skala fra 0-10, hvor 10 er den højeste grad af tillid. Social tillid er holdt konstant på niveauet 6,23. \* P < 0,05; \*\* P < 0,01; \*\*\* P < 0,001 ved tosidet test.

Modellen kan således tages som en validering af målet for social tillid, da forskellene mellem uddannelseskategorierne viser samme mønster, som blev illustreret med social tillid som afhængig variabel i Model 3 i Tabel 4.1. I forhold til tesen om social intelligens er det imidlertid interessant, om forskellene i tillidsniveau reduceres ved den negative information i stimuli 2 og 3, så den initiale tilbøjelighed til tillid får en mindre betydning på tværs af uddannelseskategorierne. Tages reaktionsmønstrene ved stimuli 2 og 3 i betragtning kan en sådan formodning bekræftes. Interaktionsleddene viser forskellen i stimuli-effekt (eller negativ reaktion) for de forskellige uddannelseskategorier i forhold til den reaktion, som gør sig gældende for de højest uddannede. Når der, på nær et enkelt tilfælde, er positive værdier ved interaktionsleddene, skyldes det altså en mindre negativ reaktion (og deraf en positiv stimuli-effekt) i forhold til den reaktion på stimuli, som

viser sig for den højeste uddannelseskategori. Eksempelvis er den negative reaktion ved stimuli 3, 1,803 procentpoint mindre hvis man har grundskole eller lavere som højeste uddannelsesniveau i forhold til den reaktion som indfinder sig, hvis man går på en videregående uddannelse på 6. semester eller derover. Dette støtter altså en formodning om, at højtuddannede har evnen til både at have umiddelbar tillid til en person, men ligeledes at korrigere denne tillid i lyset af negativ information. Den samlede effekt af denne negative korrektion på tillidsbeslutningen kan yderligere belyses ved hjælp af Figur 4.1<sup>9</sup>. Figuren viser de gennemsnitlige tillidsniveauer for uddannelseskategorierne for de forskellige eksperimentelle betingelser. Det ses i figuren, at selvom øget uddannelse medfører en kraftigere reaktion på negativ tillidsinformation, udligner denne reaktion ikke de initiale tillidsforskelle mellem uddannelseskategorierne. Ved stimuli 2 er der en positiv tendens til at de højere uddannelseskategorier har et højere absolut niveau af umiddelbar tillid til den ukendte person. Selvom højtuddannede reducerer deres tillidsbeslutning i lyset af negativ information, har de altså stadig en tendens til at vise tillid, som er højere end individer med et lavere uddannelsesniveau.

**Figur 4.1. Gennemsnitlige tillidsniveauer for uddannelseskategorier ved de eksperimentelle betingelser**

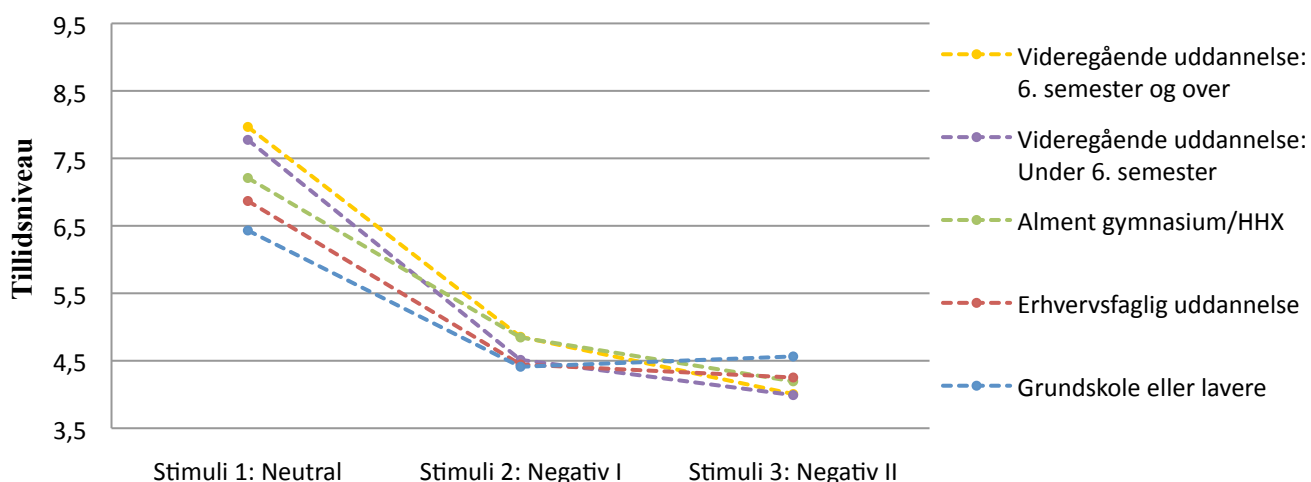


En del af denne forskel opretholdes tilmed når man præsenteres for to stykker negativ information ved stimuli 3. Den øgede tillidsbeslutning opretholdes primært for individer på en videregående uddannelse på 6. semester eller derover. På tværs af de fire andre uddannelseskategorier ses netop et fælles niveau af tillid i lyset af den negative information.

<sup>9</sup> De præcise forskelle i gennemsnit kan findes ved at sammenholde de forskellige reaktioner med værdierne for referencekategorierne ved stimuli 1 i Model 1 i Tabel 4.5.

Ovenstående har dog ikke vist, at evnen til at reducere tillidsbeslutninger i lyset af negativ information, udelukkende er et kendetegn for højt uddannede. Det kan ligeså vel tænkes, at et højt niveau af social tillid i de andre uddannelseskategorier medfører samme reaktionsmønstre, men at denne evne i Model 1 udviskes af det gennemsnitligt lavere niveau af social tillid i de lavere uddannelseskategorier. Baseret på estimerne fra Model 2 i Tabel 4.5, viser Figur 4.1 stimuli-effekterne for de forskellige uddannelseskategorier, for et givet niveau af social tillid. Det mest bemærkselsværdige resultat findes i reaktionsmønstrene for stimuli 3. Her ses at ved et konstant niveau af social tillid, reducerer højtuddannede i højere grad deres tillidsbeslutning. Eksempelvis er den negative reaktion i form af en negativ tillidsbeslutning 0,556 procentpoint større for den øverste uddannelseskategori i forhold til den laveste.

**Figur 4.2. Gennemsnitlige tillidsniveauer for uddannelseskategorier ved de eksperimentelle betingelser for et givent niveau af social tillid**



Note: Gennemsnittene er beregnet ud fra et niveau af social tillid på 6,23.

Selvom forskellene ikke er markante og først indtræffer, når man præsenteres for tilstrækkelig negativ information, er de alligevel interessant, fordi de kan sandsynliggøre, hvordan uddannelse og social intelligens virker komplementært i opretholdelsen af social tillid. For individer med samme niveau af social tillid, vil øget uddannelse være forbundet med social intelligens og dermed formodentlig evnen til at oprette tilliden ved at undgå at blive snydt. Samlet set støtter disse resultater H4, og formodningen om, at uddannelse og social intelligens kan være to komplementære elementer i udviklingen af social tillid. Dette skyldes, at koblingen mellem de to giver evnen til at indgå i tillidsforhold med ukendte mennesker, men omvendt også at reducerer tillidsbeslutningen i lyset af negativ information.

## 5. Konklusion

Kan man uddannes til tillid, eller er ens uddannelsesvalg og niveau af social tillid bestemt af elementer i det miljø man er vokset op? Dette spørgsmål er blevet behandlet i denne opgave med nedenstående resultater til følge. Med datagrundlagets repræsentative mangler in mente har opgaven vist, at uddannelse har en selvstændig betydning for social tillid, selv når der tages højde for relevante baggrundsforhold. De mekanismer, som forbinder uddannelse og social tillid har desuden implicit ydet støtte til forskellige perspektiver på tillidens oprindelse. Uddannelse har således vist sig at have en betydning for social tillid gennem forholdet til mennesker, som er anderledes end en selv ved øget forståelse og færre stereotype forestillinger. Desuden er konkret erfaring i form af gengældt tillid formodentlig skabt af en veludviklet social intelligens, centrale elementer i højtuddannedes øgede niveau af social tillid. På denne baggrund vil en umiddelbar konklusion være at højere uddannelsesniveauer i sig selv kan være en måde at udvikle social tillid i samfund. Det ville dog være en forhastet konklusion. Først og fremmest fordi opgavens resultater har vist, at de gavnlige effekter i uddannelsessystemet i overvejende grad tilfalder de individer, som i deres opvækst har fået en tillidsfuld opdragelse. Dette tyder altså på, at de negative socialiseringsprocesser, som foregår i ens opdragelse med betydning for udviklingen af tillid, svært lader sig omvende på længere sigte. Det andet element, som begrænser muligheden for at anvende uddannelsessystemet til at øge tillidsniveauer i samfund generelt, er forekomsten af tillidsfuld selvselektion, hvor de højest uddannede opnår de længste uddannelser. Uanet hvilke faktorer der, betinger denne selvselektion, er det bemærkelsesværdigt at den, i et relativt åbent uddannelsessystem som det danske, har vist sig så markant. Den tillidsfulde selvselektion kan således formodes at være mere betydelig i samfund, hvor adgangen til uddannelsesinstitutionerne i endnu højere grad er bestemt af individets opvækstvilkår. For at udnytte de tillidsvækkende aspekter af øget uddannelse, er den oplagte opfordring at der skabes øget adgang til uddannelsesinstitutionerne, således at flere får muligheden for at blive uddannet til tillid.

## Appendiks

**Tabel A: Antal respondenter, institutioner og gennemsnitligt niveau af social tillid**

Uddannelseskategori	Antal respondenter	Antal produktionsskoler/ institutioner/studieretninger	Gennemsnitligt niveau af social tillid ( $\sigma$ )
Grundskole eller lavere	273	25	5,55(1,8)
Erhvervsfaglig uddannelse	191	12	6,06(1,8)
Alment gymnasium/HHX	631	9	6,12(1,7)
Videregående uddannelse: Under 6. semester	519	21	6,46(1,7)
Videregående uddannelse: 6. semester og over	206	28	7,43(1,5)
I alt	1820	-	6,32

Note: Antallet af respondenter er angivet ud fra valide svar på spørgsmålene om social tillid.

**Tabel B: Operationaliseringer**

Variabel	Operationalisering
Mors og fars uddannelse	1:Folkeskole 2:Studentereksamen eller lignende 3:Faglig uddannelse 4:Kort videregående uddannelse 5:Mellemlang videregående uddannelse 6:Lang Videregående uddannelse
Mors og fars stilling	1:Ufaglært arbejder 2:Faglært arbejder 3:Lavere funktionær 4:Højere funktionær 5:Selvstændig 6:Pensionist 7:Uden for beskæftigelse 8:Andet
Gensidighedsfølelse	”Hvis jeg gør andre en tjeneste, er de villig til at gengælde den” ”At hjælpe andre, er den bedste måde at få dem til at hjælpe en selv i fremtiden” ”Det kan altid betale sig at vise tillid i samarbejdet med andre” ”Man kan stole på at andre bidrager til løsningen af fælles opgaver”

## Litteraturliste

- Bang Petersen, Michael (2007). *Straf eller rehabilitering? Et studie i evolutionspsykologi, følelser og politisk holdningsdannelse*. Århus: Politica.
- Bang Petersen, Michael, Rune Slothuus, Rune Stubager & Lise Togeby (2011). Deservingness Versus Values In Public Opinion On Welfare: The Automaticity Of the Deservingness Heuristic. *European Journal of Political Research*, 50(1): pp. 24-52.
- Baron, Reuben M. & David A. Kenny (1986). The Moderator-Mediator Variable Distinction In Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations. *Journal of personality and social psychology*, 51(6): pp. 1173-1182.
- Baytelman, Yael & Iris Bohnet (2007). Institutions and trust. *Rationality and Society*, 19(1): pp. 99-135.
- Bobo, Lawrence & Frederick Licari (1989). Education and Political Tolerance: Testing the Effects of Cognitive Sophistication and Target Group Affect. *Public Opinion Quarterly*, 53(3): pp. 285-308.
- Bohnet, Iris (2009). 'Experiments', pp. 639-665 i Peter Hedström og Peter Bearman, *The Oxford Handbook of Analytical Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Bourdieu, Pierre (1977). 'Cultural Reproduction and Social Reproduction', pp. 487-511 i Jeremo Karabel & A. H. Halset (red.), *Power and Ideology in Education*. New York: Oxford University Press.
- Brehm, John & Wendy Rahn (1997). Individual-Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital. *American Journal of Political Science*, 41(3): pp. 999-1023.
- Burns, Nancy, Donald Kinder & Wendy Rahn (2003). *Social Trust and Democratic Politics*. Paper presented at the Mid-West Political Science Association, Chicago, IL.
- Carlin, Ryan E. & Gregory Love (2011). The Politics of Interpersonal Trust and Reciprocity: An Experimental Approach, forthcoming in *Political Behavior*.
- Coleman, James S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*, 94, pp: 95-120.
- Delhey, Jan and Kenneth Newton (2003). Who Trusts?: The Origins of Social Trust in Seven Societies. *European Societies*, 5(2): pp. 93-137.
- Delton, Andrew W., Leda Cosmides, Marvin Guemo, Theresa E. Robertson & John Tooby (2012). The Psychosemantics of Free Riding: Dissecting the Architecture Of a Moral Concept. *Journal of personality and social psychology*, 102(6): pp. 1252-1270.
- Dinesen, Peter T. (2010). Upbringing, Early Experiences of Discrimination and Social Identity: Explaining Generalized Trust among Immigrants in Denmark. *Scandinavian Political Studies*,

33(1), pp. 93-111.

Dinesen, Peter T. (2011). *When in Rome, do as the Romans do?: an analysis of the acculturation of generalized trust of non-Western immigrant in Western Europe*. Aarhus: Politica.

Dinesen, Peter T. & Kim M. Sønderskov (2012). Hvorfor stiger tilliden? *Politica*, 44 (1): pp. 87-110.

Englund, Thomas (2011). The Potential of Education for Creating Mutual Trust: Schools as Sites For Deliberation. *Educational Philosophy and Theory*, 43(3): pp. 236-248.

Ermer, E., Cosmides, L., & Tooby, J. (2007). 'Cheater detection mechanism', pp. 138-140 i Roy F. Baumeister & Kathleen D. Vohs (red.), *Encyclopedia of Social Psychology*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Feller, Avi & Chris C. Holmes (2009). 'Beyond Toplines: Heterogeneous Treatment Effects in Randomized Experiments'.

Foddy, Margaret, Michael J. Platow & Toshio Yamagishi (2009). Group-based trust in strangers: the role of stereotypes and expectations. *Psychological science*, 20(4): pp. 419-422.

Freitag, Markus & Richard Traunmüller (2009). Spheres of Trust: An Empirical Analysis of the Foundations of Particularised and Generalised trust. *European Journal of Political Research*, 48(6): pp. 782-803.

Gaasholt, Øystein & Lise Togeby (1995). Interethnic Tolerance, Education, and Political Orientation: Evidence from Denmark. *Political Behavior*, 17(3): pp. 265-285.

Glanville, Jennifer L. & Pamela Paxton (2007). How do We Learn to Trust? A Confirmatory Tetrad Analysis of the Sources of Generalized Trust. *Social psychology quarterly*, 70(3): pp. 230-242.

Hamamura, Takeshi (2012). Social Class Predicts Generalized Trust But Only in Wealthy Societies. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43(3): pp. 498-509.

Hardin, Russel (1993). The Street-Level Epistemology of Trust. *Politics & Society*, 21(4): pp. 505-529.

Hellewell, John F. & Robert D. Putnam (2007). Education and Social Capital. *Eastern Economic Journal*, 33(1): pp. 1-19.

Herreros, Francisco & Henar Criado (2009). Social Trust, Social Capital and Perceptions of Immigration. *Political Studies*, 57(2): pp 337-355 .

Horne, Christine (2003). The Internal Enforcement of Norms. *European Sociological Review*, 19(4): pp. 335-342.

Huang, Jian, Henriëtte Maassen Van Den Brink, & Win Groot (2009). A Meta-analysis of the Effect of Education on Social Capital. *Economics of Education Review*, 28(4): pp. 454-464.



- Huang, Jian, Henriëtte Maassen Van Den Brink, & Win Groot (2010). College Education and Social Trust: An Evidence-Based Study on the Causal Mechanisms. *Social Indicators Research*, 104(2): pp. 287-30.
- Jacobsen, Dag I. (2001). Higher Education as an Arena for Political Socialisation: Myth or Reality? *Scandinavian Political Studies*, 24(4): pp. 351-368.
- Jeynes, William (2002). The Challenge of Controlling for SES in Social Science and Education Research. *Educational Psychology Review*, 14 (2): pp. 205-221.
- Jeynes, William (2007). The Relationship Between Parental Involvement and Urban Secondary School Student Academic Achievement: A Meta-Analysis. *Urban Education*, 42 (1): pp. 82-110.
- Katz, Daniel & Kennet Braly (1933). Racial stereotypes of One Hundred College Students. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 28(3): pp. 280-290.
- King, Gary, Robert E. Keohane & Sidney Verba (1994). *Designing social inquiry: scientific inference in qualitative research*. Princeton: Princeton University Press.
- Kingston, Paul W., Ryan Hubbard, Brent Lapp, Paul Schroeder & Julia Wilson (2003). Why Education Matters. *Sociology of Education*, 76(1): pp. 53-70.
- Kumlin, Staffan & Bo Rothstein (2005). Making and Breaking Social Capital. *Comparative Political Studies*, 38(4): pp. 339-365.
- Lewis, Gary J. & Timothy C. Bates (2010). Genetic Evidence for Multiple Biological Mechanisms Underlying In-group Favoritism. *Psychological science*, 21(11): pp. 1623--1628.
- McDermott, Rose (2011). 'Internal and external validity', pp 27-41 i James N. Druckman, Donald P. Green, James H. Kuklinski, Arthur Lupia (red.), *Cambridge Handbook of Experimental Political Science*. Cambridge: Cambridge University.
- Nannestad, Peter (2008). 'Making integration work', pp. 303-319 i Gert Tinggard Svendsen, Gunnar Lind Haase Svendsen (red.), *Handbook of Social Capital*. Edward Elgar Publishing, Incorporated.
- Newton, Kenneth (2001). Trust, Social Capital, Civil Society, and Democracy. *International Political Science Review*, 22(2): pp. 201-214.
- Ostrom, Elinor (2003). 'Towards a behavioral theory linking trust, reciprocity and reputation', pp. 19-80 i Elinor Ostrom & James Walker (red.), *Trust and reciprocity: interdisciplinary lessons from experimental research*. New York: Russell Sage Foundation.
- Patterson, Orlando (1999). 'Liberty against the democratic state: on the historical and contemporary sources of american distrust', pp. 151-207 i Mark E. Warren (red.), *Democracy and Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.

Paxton, Pamela (2007). Association Memberships and Generalized Trust: A Multilevel Model Across 31 Countries. *Social Forces*, 86(1): pp. 47-76.

Platow, Michael J., Margaret Foddy, Tosihio Yamagishi, Li Lim & Aurore Chow (2012). Two Experimental Tests of Trust In In-group Strangers: The Moderating Role of Common Knowledge of Group Membership. *European Journal of Social Psychology*, 42(1): pp. 30-35.

Putnam Robert D. (1993). *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Rothstein, Bo & Dietlind Stolle (2003). 'Social Capital, Impartiality and the Welfare State: An Institutional Approach', pp. 191-211 i *Generating Social Capital: Civil Society and Institutions in Comparative Perspective*, Dietlind Stolle, Marc Hooghe (red). New York: Palgrave/MacMillan

Rothstein, Bo & Dietlind Stolle (2008). The State and Social Capital: An Institutional Theory of Generalized Trust. *Comparative Politics*, 40(4): pp. 441-459.

Serritzlew, Søren (2007). Det politologiske eksperiment: hvorfor, hvornår og hvordan? *Politica*, 39 (3): pp. 275-293.

Sniderman, Paul M. & Douglas Grob B. (1996). Innovations in Experimental Design in Attitude Surveys. *Annual Review of Sociology*, 22(1): pp. 377-399.

Stolle, Dietlind & Hooghe, Marc (2004). The Roots of Social Capital. Attitudinal and Network Mechanisms in the Relation between Youth and Adult Indicators of social Capital. *Acta Politica*, 39(4): pp. 422-441.

Stubager, Rune (2006). *The education cleavage: new politics in Denmark*. Århus: Politica.

Sturgis, Patrick, Sanna Read, Peter K. Hatemi, Gu Zhu, Tim Trull, Mararet Wright, & Nicholas Martin (2010). Genetic Basis for Social Trust?. *Political Behavior*, 32(2): pp. 205-230.

Sturigs, Patrick, Sanna Read & Nick Allum (2010). Does intelligence foster generalized trust? An empirical test using the UK birth cohort studies. *Intelligence*, 38(1): pp. 45-54.

Sønderskov, Kim M. (2008). *Making cooperation work: generalized social trust and large-N collective action*. Århus: Politica.

Sønderskov, Kim M. (2009). Different goods, different effects: Exploring the effects of generalized social trust in large-N collective action. *Public Choice*, 140(1): pp. 145-160.

Sørensen, Jens F. L., Gunnar Lind Haase Svendsen & Peter S. Jensen (2011). 'Der er så dejligt derude på landet? Social kapital på landet og i byen 1990-2008' pp. 240-262 i Peter Gundelach (red.), små og store forandringer - *Danskerne værdier siden 1981*. Hans Reitzels Forlag: København

Uslaner, Eric (2002). *The moral foundations of trust*. New York: Cambridge University Press.

Werfhorst, Herman G. & Nan Dirk Van de Graaf (2004). The Sources of Political Orientations In Post-Industrial Society: Social Class and Education Revisited. *British Journal of Sociology* 55(2): pp. 211-235.

Xiao, Erte, Ryan Muldoon and Cristina Bicchieri (2011). Trustworthiness is a Social Norm, But Trusting Is Not. *Politics, Philosophy & Economics*, 10(2): pp. 170-187.

Yamagishi, Toshio, Masako Kikuchi, Motoko Kosugi (1999). Trust, Gullibility, and Social Intelligence. *Asian Journal of Social Psychology*, 2(1): pp. 145.

Yamagishi, Toshio (2001). 'Trust as a form of social intelligence', pp. 121-147 i Karen S.Cook (red.), *Trust in society*. New York: Russell Sage Foundation.

Zakrisson, Ingrid & Bo Ekehammar (1998). Social attitudes and education: Self-selection or socialization? *Scandinavian Journal of Psychology*: pp. 117-122.